

Anna Dzieciuchowicz, Magdalena Woltanowska

Wystawa "Jeszcze Polska nie zginęła. Znaki tożsamości narodowej"

Niepodległość i Pamięć 5/1 (10), 363-368

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Dzieciuchowicz, Magdalena Woltanowska

Wystawa "Jeszcze Polska nie zginęła. Znaki tożsamości narodowej"

200-lecie powstania *Mazurka Dąbrowskiego* Muzeum przy Bibliotece Publicznej Gminy Warszawa-Bielany im. S. Staszica postanowiło uczcić specjalną wystawą.

Nie dysponując odpowiednim oryginalnym materiałem wystawienniczym a jednocześnie rozumiejąc potrzebę przybliżenia tego ważnego tematu młodzieży szkolnej, zdecydowaliśmy się zwrócić o pomoc do innych muzeów. Nasz wybór padł na Muzeum Niepodległości w Warszawie. Znanie nam bowiem były zarówno interesujące zbiory, jak i przychylność tej instytucji do wspierania mniejszych muzeów w ich poczynaniach wystawienniczych. Nasza propozycja została przyjęta i od tego momentu rozpoczęła się wspólna praca polegająca na dyskusji nad założeniami wystawy, przeprowadzaniu kwerend, typowaniu obiektów do ekspozycji.

W czasie prac przygotowawczych ustaliliśmy wspólnie, że przedmiotem naszych zainteresowań będą nie tylko dzieje hymnu, ale także inne ważne polskie znaki tożsamości - symbole odróżniające nas od innych narodów - znaki naszej Ojczyzny. Dlatego też prezentowana w Muzeum Bielańskim wystawa nosi tytuł: *Jeszcze Polska nie zginęła. Znaki tożsamości narodowej*.

Głównym celem ekspozycji jest ukazanie polskich dążeń niepodległościowych i roli symboliki narodowej za pomocą oryginalnych, działających na wyobraźnię młodego odbiorcy eksponatów obrazujących patriotyzm minionych pokoleń, oraz wzbudzenie w młodym widzu poczucia obywatelskich zobowiązań.

Większość, bo ponad 70% prezentowanych obiektów pochodzi z zasobów Muzeum Niepodległości. W przygotowaniu wystawy wykorzystano też zbiory kolekcjonerów. Pan Kazimierz Owczarski wypożyczył nam 150 kart pocztowych o tematyce patriotycznej i wiele przedmiotów użytkowych, oraz małych form rzeźbiarskich z motywem Orła Białego. Zbieracz medali, odznaczeń i odznak pan Stanisław Kuliberda uzupełnił niektóre tematy ekspozycji o ordery, odznaczenia oraz medale okolicznościowe dokumentujące, lub przypominające ważne wydarzenia historyczne. Organizatorzy wystawy skorzystali też z bogatej kolekcji muzykaliów pana Rudolfa Gołębiowskiego, celem prezentacji na wystawie obok hymnów popularnych pieśni patriotycznych XIX i XX wieku. Jeszcze jedna instytucja wzbogaciła wystawę. "Salonik Bielański - Antykwarjat Staroci" wypożyczył nam wiele sprzętów i dzieł sztuki a pamiątki rodzinne nadały wystawie ciepły, domowy nastrój przypominając jednocześnie o roli w podtrzymywaniu polskiej tradycji narodowej "historii domowej" praktykowanej w Polsce od pokoleń.

Wystawa zamyka się w szeroko nakreślonych ramach chronologicznych od końca XVIII wieku aż po czasy nam współczesne. Ukazuje widzom bogato udokumentowany obraz naszej przeszłości od I rozbioru Polski, Sejmu Czteroletniego, Konstytucji 3 Maja 1791 roku, Powstania Kościuszkowskiego, utraty przez Polskę niepodległości poprzez próby jej ratowania - Legiony Dąbrowskiego, udział Polaków w kampaniach Napoleona, powstania narodowe XIX wieku - aż po odzyskanie przez Polskę niepodległości w listopadzie roku 1918 i walkę o jej utrzymanie w czasie II wojny światowej i latach następnych.

Ekspozycja rozmieszczona jest w dwóch salach i łączącym je holu. Jej treść ukazana jest w układzie chronologiczno-problemowym.

Prezentację polskich znaków tożsamości dokumentuje kilkaset różnego rodzaju eksponatów: obrazów, grafik, pocztówek, orłów polskich, orderów, odznaczeń, map, plakatów, tekstów konstytucji od tej pierwszej z 1791 r., przez Kodeks Napoleona, konstytucję Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, Konstytucje 1921 i 1935 r. aż po ostatnią, przyjętą w 1997 r. Na wystawie eksponujemy też śpiewniki pieśni patriotycznych, fotografie, albumy, pamiątki rodzinne.

Obiekty na ekspozycji pokazywane są w postaci oryginałów. W niektórych tylko wypadkach dydaktyczne przesłanie wystawy wzbogacono dużymi kserokopiami.

Obrazy, kolekcje pocztówek, zbiory pieśni patriotycznych, rodzinne pamiątki mają duże znaczenie w emocjonalnym odbiorze historii.

Barwną ilustrację naszej przeszłości i swoistą kronikę ikonograficzną walki o niepodległość stanowią umieszczone na wystawie obrazy, m. in.: Włodzimierza Przerwy-Tetmajera "Scena z powstania kościuszkowskiego", Józefa Ryszkiewicza "Kosynierzy", Wandalina Strzałeckiego "Pożegnanie uczestników powstania kościuszkowskiego", Ludomira Benedyktowicza "Podjazd", Antoniego Kozakiewicza "Trzy pokolenia", oraz liczne grafiki i ryciny wśród nich: Artura Grottgera z cyklu: "Polonia" i "Bitwa", Jacka Malczewskiego "Zesłanie studentów", Jana Ligberga "Kapitulacja Gdańska w 1807 r.", Friedricha Fleischmana "Śmierć księcia Józefa Poniatowskiego", Fryderyka Krzysztofa Dietricha "Wojsko polskie za panowania cesarzów Aleksandra I i Mikołaja I", Kajetana Stefanowicza ryciny z cyklu "Pieśń legionisty" i Leopolda Gottlieba rysunki z albumu "Legiony polskie".

Wykorzystaliśmy też wiele scen i portretów bohaterów narodowych z albumu Leonarda Chodźki "La Pologne historique, litteraire, monumentale et pittoresque", Paryż 1835-1839.

Tak bogata prezentacja ikonografii wynika ze służebnej, często wręcz propagandowej wobec wydarzeń historycznych roli sztuki polskiej. Na wystawie znalazły się m. in. dzieła nie tylko mistrzów, ale także tych artystów, którzy nie zdołali zająć miejsca w narodowym panteonie a byli uczestnikami, lub ludźmi współczesnymi wydarzeniom, które ukazywali w swoich pracach. Pokazujemy też obrazy współczesnych malarzy np. Hanny Chromińskiej, Haliny Chrostowskiej, Benona Grzeszczuka.

Dla świadomego kształtowania tożsamości narodu i podtrzymywania ducha walki ważne było - obok kultywowania narodowych i religijnych tradycji w kulturze, literaturze, muzyce - szerzenie kultu bohaterów narodowych. Przypomnianie przez twórców ważnych wydarzeń historycznych budziło dumę i umacniało patriotyzm Polaków.

W ekspozycji przedstawiamy wybrane z narodowego panteonu sylwetki: Tadeusza Kościuszki, Jakuba Jasińskiego, Andrzeja Niegolewskiego, Józefa Sułkowskiego, Józefa Poniatowskiego, Waleriana Łukasińskiego, Józefa Sowińskiego, Emilii Plater, Romualda Traugutta, Józefa Piłsudskiego, Władysława Sikorskiego i innych.

Specjalnie wyeksponowane zostały postacie związane bezpośrednio z historią hymnu narodowego - portrety gen. Jana Henryka Dąbrowskiego i Józefa Wybickiego. Ważne miejsce poświęcone jest historii *Pieśni Legionów Polskich we Włoszech* zwanej też *Mazurkiem Dąbrowskiego* niezmiernie popularnej, wręcz najważniejszej polskiej pieśni bojowej i patriotycznej w kraju i na obczyźnie przez cały XIX i XX wiek.

Mazurek był śpiewany w 1830, 1848, 1863 i 1905 r. Towarzyszył żołnierzom polskim podczas zmagañ I i II wojny światowej. Jako oficjalny hymn państwowy Mazurek został zatwierdzony w Polsce Odrodzonej w 1927 r.

Nie zabrakło też wystawienia innych pieśni narodowych aspirujących do roli hymnu np.: *Poloneza Trzeciego Maja*, *Boże coś Polskę* Alojzego Felińskiego, *Warszawianki* Casimira Delavigne, *Chorału* Karola Ujejskiego, *Roty* Marii Konopnickiej, czy odgrywającego w okresie międzywojennym rolę drugiego oficjalnego hymnu *Marszu Pierwszej Brygady*. Poczesne miejsce zajmują też śpiewniki i popularne pieśni patriotyczne z których warto wymienić: Kazimierza Wolskiego *Śpiewy patriotyczne*, Paryż 1863, *Lutnia. Piosennik polski*, Lipsk 1864, Adama Zagórskiego *Polskie pieśni wojenne i piosenki obozowe*, Piotrków 1915, Franciszka Barańskiego *Jeszcze Polska nie zginęła! Pieśni patriotyczne i narodowe*, Lwów przed 1918 r., druk konspiracyjny z 1943 r. *Idzie żołnierzy* - wydawnictwo Komisji Propagandy Komendy Głównej AK wydane pod okładką z tytułem ochronnym *Śpiewnika domowego* Moniuszki, aż po publikację drugoobiegową z 1983 r. *Piosennik powstania styczniowego*.

Duży pokaz muzykaliów w ekspozycji o narodowych znakach tożsamości wynika z roli popularnych pieśni w kształtowaniu patriotyzmu. Prosty rymowany tekst wsparty wpadającą w ucho melodią łatwo utrwał się w pamięci słuchaczy. Niezwykle ważne też były zawarte w nich treści, często odnoszące się do spraw wielkich - miłości Ojczyzny, obrony zagrożonej wolności, wiary w Boską Opatrzność.

Poza hymnem, barwami narodowymi, chorągwiami i sztandarami wojskowymi, jednym z najważniejszych znaków tożsamości i polskich symboli narodowych jest Orzeł Biały. Na wystawie można prześledzić historię zarówno Orła, który był oficjalnym znakiem polskiego żołnierza, jak i dzieje Orła umieszczonego w herbie naszego państwa.

Ekspozycja otwarta 9 października 1997 r. była udostępniona zwiedzającym do końca lutego 1998 r. Towarzyszył jej 52 - stronicowy katalog wydany przez Urząd Gminy Warszawa-Bielany. W propagowaniu wystawy wykorzystano plakat wydany przez Stowarzyszenie Mazurka Dąbrowskiego w 200-lecie Hymnu (autorstwa Stanisława Wiczorka) z nadrukiem informującym o dniach i godzinach otwarcia oraz adresem wystawy. W czasie trwania ekspozycji, od października 1997 do lutego 1998 r., był on eksponowany we wszystkich bielańskich szkołach, urzędach i placówkach kulturalnych.

Wystawa cieszyła się dużym zainteresowaniem uczniów i nauczycieli szkół bielańskich i żoliborskich. Do końca stycznia zwiedziło ją 6371 osób. Prowadzone lekcje muzealne nawiązywały do materiału zawartego w programach nauczania historii i języka polskiego. Uczniowie mogli na wystawie pogłębić i wzbogacić wiadomości zdobyte w szkole.

Poziom oprowadzania dostosowano do wieku oprowadzanej wycieczki. Z najmłodszymi klasami od 0 do IV rozmawiano w przystępny sposób o znakach tożsamości każdego Polaka jakimi są: herb państwa - orzeł w koronie, flaga biała-czerwona, i nasz hymn narodowy - *Mazurek Dąbrowskiego*. Był to rodzaj zabawy w historię. Podczas oprowadzania wykorzystywano znane dzieciom legendy np. o orle. Poszczególne zwrotki hymnu

omawiano szczegółowo posiłkując się ilustracjami Juliusza Kossaka. Pokazywano obrazy, ciekawsze eksponaty, sztandary, orły, rekonstrukcje mundurów legionowych, portrety J. Wybickiego, J. H. Dąbrowskiego i Napoleona Bonaparte. Mówiono o współczesnych nam symbolach narodowych. Dzieci wybierały spośród kilkudziesięciu orłów na pocztówkach "własnego". Śpiewały hymn. Na ogół zadawały wiele pytań.

Grupy od klas IV do VIII zapoznawano z okolicznościami powstania *Pieśni Legionów*. Analizowano treść hymnu. Przedstawiono postacie gen. J. Dąbrowskiego i J. Wybickiego oraz osoby występujące w hymnie. Mówiono o wydarzeniach ostatnich 200 lat, szczegółowo o historii i ewolucji polskich symboli narodowych, bohaterach i pieśniach patriotycznych popularnych w różnych okresach. Omawiano pieśni legionowe i piosenki z czasów II wojny światowej oraz Powstania Warszawskiego. Odwoływano się do historii rodzinnej uczniów. Lekcja polegała na rozmowie ilustrowanej bogatym materiałem wystawienniczym z żywym udziałem młodzieży.

Wystawie towarzyszył też konkurs "Z hymnem przez dzieje" zorganizowany dla młodzieży szkół podstawowych z klas IV-VIII. Uczestnicy mogli wybrać indywidualne lub zespołowe formy udziału w konkursie. Konkurencja indywidualna polegała na przygotowaniu pracy pisemnej z wybranego tematu:

1. Moje wrażenia z wystawy "Jeszcze Polska nie zginęła. Znaki tożsamości narodowej.

2. Recenzja książki poświęconej dziejom Hymnu Narodowego lub postaci bohatera walk o niepodległość Polski ostatnich 200 lat.

3. Prezentacja wybranego bohatera walk o niepodległość Polski z interesującego nas okresu.

Dwa ostatnie punkty miały być opracowane na podstawie dostarczonej szkołom bibliografii.

Konkurencja zespołowa polegała na opracowaniu i nagraniu na taśmę audycji słowno-muzycznej poświęconej dziejom Hymnu i ludziom z nim związanym. Zgłoszenia prac pisemnych przyjmowane były przez cały czas trwania wystawy. Uroczyste zakończenie konkursu z wręczeniem nagród przewidziane jest w maju 1998 r. podczas "Dni Białan".

O zainteresowaniu ekspozycją "Jeszcze Polska nie zginęła. Znaki tożsamości narodowej" poza dużą frekwencją świadczą też wpisy do Księgi Pamiątkowej. Podziękowania ze strony widzów i wyrazy uznania dotyczyły głównie wyboru trafnego tematu wystawy ważnego w wychowaniu dzieci i młodzieży oraz sposobu ekspozycji. Dużo wpisów zawierało podziękowania za interesujące oprowadzanie po wystawie będące zarazem "lekcją godności narodowej i patriotyzmu".

Fragment ekspozycji: "Jeszcze Polska nie zginęła..."

Fotografie (w oryginale barwne) wykonała Pracownia Fotograficzna ART-TECHNIKA w Warszawie.

Otwarcie wystawy "Jeszcze Polska nie zginęła...". Wystąpienie prof. dr. Adama Dobrońskiego ówczesnego Kierownika Urzędu do spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych.

Fragmety ekspozycji: "Jeszcze Polska nie zginęła..."

